

Disertační práce Hanse Vajnera o pravěkém a časně historickém osídlení Prahy z roku 1938

Miloš Hlava

1. ÚVODEM...

Třebaže Pravěký seminář (*Vorgeschichtliches Seminar*) Německé univerzity v Praze (*Deutsche Universität in Prag*) v čele s Leonhardem Franzem, úspěšně konstituovaný teprve na třetí pokus v roce 1929 (*Blažek 2006*), náležel ve třicátých letech 20. století k významným oborovým pracovištím v tehdejší Československu, jeho konkrétní činnost i osudy stojí doposud stranou badatelské pozornosti. Přehledové texty, které v uplynulých letech sumarizovaly jeho aktivity, se totiž omezily pouze na základní a obecně známá fakta (srv. např. *Saláč 2006*, 148–149; *Sláma 2012*, 11–12). Ostatně o mnoho lépe na tom není ani nová éra pražské německé univerzitní archeologie, která začala v září 1939 s příchodem Lothara Zotze a byla z podstatné části podmíněna změnami politických poměrů, jež se odehrály od podzimu 1938. Jakkoliv činnost Zotzova univerzitního Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte*) Německé Karlovy univerzity (*Deutsche Karls-Universität*)¹ na své představení i zhodnocení rovněž čeká, před třemi lety byl shrnut alespoň jeho personální vývoj, doplněný výkladem o okolnostech a průběhu habilitace Karla Dinklageho, jež měla tvořit první krok v jeho (nerealizovaném) jmenování docentem na univerzitu v Klagenfurtu (*Hlava 2019b*).²

Již letmý pohled na náměty devíti disertačních prací, které byly obhájeny ve třicátých letech 20. století (*Blažek 2006*, 237–238),³ naznačuje, že Pravěký seminář Německé univerzity v Praze kvalitativně nikterak nezaostával za českým Kabinetem pro praehistorickou archeologii (resp. od roku 1936 Ústavem pro archeologii prehistorickou) a příslušným Seminářem české Univerzity Karlovy; navíc srovnání s Ústavem pro prehistorii a protohistorii Masarykovy univerzity v Brně, konstituovaným v roce 1931, vyznívá jednoznačně ve prospěch pražského německého Pravěkého semináře. Jeho vskutku pozoruhodným dobovým specifickým byla výrazná převaha žen-absolventek nad muži-absolventy – byly autorkami sedmi z devíti disertací, jejichž vedoucím byl Leonhard Franz. Některé z nich přitom následně našly uplatnění v oboru a nechyběly mezi nimi ani odborně velmi kvalifikované osobnosti – nešlo jen o Camillu Streitovou, o jejichž odborných schopnostech svědčí jednoznačně její povolání na univerzitu v Kolíně nad Rýnem v roce 1938, ale také o Ethel Boissevainovou (provdanou Lesserovou), která se výrazně uplatnila ve Spojených státech amerických (byla ostatně rodačkou z New Yorku), či o Elfriede Stadlerovou (provdanou Oršičovou), s manželem Adamem Oršičem od roku 1951 spojenou s archeologií v jihoamerické Brazílii (stručně *Hlava 2019a*, 171–172 s odkazy na informační zdroje).

Ve třicátých letech 20. století byli tudíž v Pravěkém semináři Německé univerzity v Praze pouze ve dvou případech autory disertačních prací muži-studenti. Jedním z nich byl Hans Vajner, jehož absolventská práce pojednávala o pravěkém a časně historickém osídlení území Prahy (*Vajner 1938*). Vajnerova disertace v poválečné české literatuře o pražské archeologii nenalezla vůbec žádnou odezvu. Podle mého

1 Nový název získala univerzita v létě 1939, původní Pravěký seminář byl v Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou přeměněn teprve na podzim téhož roku.

2 Použité zkratky: Archiv UK – Archiv Univerzity Karlovy; fond SALV – fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung; MÚA AV ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; NA – Národní archiv; inv. č. – inventurní číslo; sign. – signatura; str. – strana.

3 Poznamenejme, že název disertační práce Edith Stiasné (1932) zněl *Zur Geschichte des kretischen Frauenrockes* (nikoliv *Zur Geschichte des kretischen Frauenvolkes*; viz nesprávně *Výborná – Havránek – Kučera 1965*, 83; *Blažek 2006*, 238).

soudu je ovšem velmi zajímavá nejen sama o sobě, ale také poměrně spleťtým a pozoruhodným příběhem o její (neúspěšné) přípravě do tisku (srv. stručně *Hlava 2019b*, 75 – pozn. 5). A právě z těchto důvodů tvoří námět tohoto článku.

2. CHARAKTERISTIKA DISERTAČNÍ PRÁCE HANSE VAJNERA

Doposud dostupné (a identifikované) informace o Hansi Vajnerovi jsou velmi skrovné. Hans Vajner, rodák z Vídně (* 14. května 1903), studoval na Německé univerzitě v Praze od letního semestru akademického roku 1932/1933.⁴ O bližším spojení se světem prehistorie v jeho studentských letech svědčí, že v závěru roku 1936 se stal členem Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*), spolku sdružujícího od roku 1924 především národnostně německé příznivce tohoto oboru v Československu.⁵ Disertační práci s názvem *Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Prager Bodens* sice dokončil a odevzdal již v roce 1938,⁶ avšak vzhledem k odchodu Leonharda Franze (a Camilly Streitové) z Prahy v druhé polovině tohoto roku (a tudíž k faktickému ukončení, resp. přerušení činnosti Pravěkého semináře)⁷ ji obhájil patrně později; promován byl totiž teprve 15. července 1939 (*Anonymus 1939a*; *Výborná – Havránek – Kučera 1965*, 106; *Blažek 2006*, 238).⁸ (Nedochované) posudky na ni vypracovali Leonhard Franz a Wilhelm Wostry (*Výborná – Havránek – Kučera 1965*, 106; srv. *Blažek 2006*, 238).

Rukopis Vajnerovy disertace čítá 95 stran a jeho jádrem (*Vajner 1938*, 7–90) je pečlivý soupis známých archeologických nalezišť z Prahy v hranicích z roku 1922, strukturovaný po obdobích – končí dobou stěhování národů, tj. nejsou do něj zahrnuta naleziště z raného středověku. Pouze výjimečně jsou do soupisu vtěleny lokality za hranicemi tehdejší Prahy (*Vajner 1938*, 7 – „*Hostivice bei Prag*“ v přehledu paleolitických nalezišť).

Nedílnou součástí práce tvoří velkoformátová mapa lokalizovaných archeologických nalezišť registrovaných v textovém soupisu (nálezy, resp. naleziště bez přesné lokalizace nebyly do mapy zahrnuty a nebyly ani v textu číslovány). Jejím základem je dobová mapa Prahy z roku 1937 v měřítku 1 : 25 000 s toponymy výhradně v češtině, rozstřížená na dvanáct částí, které byly nalepeny na pevný podklad kvůli lepší manipulaci a možnosti snadnějšího složení/rozložení; mapový podklad je překryt pauzovacím papírem, na nějž je vyneseno 439 lokalit odlišených značkami a barvami podle typu naleziště a chronologického zařazení. Nutno konstatovat, že přidělení čísel jednotlivým lokalitám nebylo provedeno abecedně podle jednotlivých katastrů, ale zjevně teprve při vypracování mapy – v zásadě platí, že Vajner postupoval od severu (zde se nacházejí nejnižší čísla) k jihu (zde jsou umístěna nejvyšší čísla). Je také vhodné uvést, že z hlediska lokalizace jednotlivých nalezišť se autor snažil o preciznost – spolupracoval totiž v tomto směru s řadou úředních institucí, jimž neváhal v úvodu své disertace poděkovat („*Weiter sei noch den Herren vom Katastral-Vermessungsamte, sowie allen Jenen, die in den betreffenden Polizei-Kommissariaten und Postämtern mir wertvolle informative Dienste geleistet haben, aufrichtig gedankt.*“; *Vajner 1938*, 6).

4 Archiv UK, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 6, str. 471 (přesné datum a místo narození). Rok a místo narození (1903, Vídeň) jsou uvedeny rovněž na titulním listu dochovaného výtisku disertační práce (*Vajner 1938*, titulní list). Začátek Vajnerova univerzitního studia je uveden podle databáze *Studenti pražských univerzit 1882–1945* (www.is.cuni.cz/webapps/archiv/public/?lang=cs).

5 Kniha členů (Mitgliederbuch), Neue Mitglieder seit der Hauptversammlung am 4. 7. 1936 (Nr. 15; 3. 12. 1936); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 69, inv. č. 2332.

6 Lze tak usuzovat z údaje „*Abgegeben im Jahre 1938*“ na titulním listu dochovaného výtisku disertační práce (*Vajner 1938*, titulní list).

7 Pro odklad obhajoby Vajnerovy disertační práce byly zřejmě směrodatné především politické události na přelomu léta a podzimu 1938. Leonhard Franz totiž tehdy (údajně) opustil Prahu a přihlásil se do Sudetoněmeckého dobrovolnického sboru (*Sudetendeutsche Freikorps*) – viz dopis C. Streitové W. von Bothovi, 14. srpna 1941; NA, fond Úřad říšského protektora, karton 538, sign. I-10 V-5-1 (srv. *Blažek 2003*, 584 – pozn. 20; *Hlava 2018*, 15 – pozn. 8). Zimní semestr akademického roku 1938/1939 ostatně oficiálně začal teprve 11. ledna 1939 (*Mišková 2002*, 44), kdy již byl Franz na univerzitě v Lipsku. Camilla Streitová tehdy působila jako asistentka na univerzitě v Kolíně nad Rýnem.

8 K přesnému datu promoce srv. primárně Archiv UK, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 6, str. 471.

Informace o jednotlivých nalezištích čerpal autor nejen z publikovaných prací, ale také (takřka bez výjimky u dosud nezveřejněných nalezišť) z katalogu nalezišť Státního archeologického ústavu, popř. (ve dvou případech) z ústních sdělení. O kolegiální kooperaci se Státním archeologickým ústavem ostatně svědčí, že jako informační zdroj Vajner v několika případech citoval *Zprávy Státního archeologického ústavu V–VII*, které se tehdy nacházely v tisku (nakonec však světlo světa nespály), a na úvodních stranách neváhal výslovně poděkovat Jaroslavu Böhmovi (*Vajner 1938*, 4). Z publikovaných prací využil šestnáct monografií, články citované v textu pocházely ze šestnácti různých časopisů (*Vajner 1938*, 2–3). Při datování jednotlivých nalezišť, resp. jejich zařazení do chronologických úseků se spolehl na publikované informace a popisy; revizi nálezů provedl zřejmě pouze u archeologických sbírek obou pražských univerzit, neboť jen u nich jsou v soupisu uvedena evidenční čísla artefaktů, třebaže nikoliv ve všech případech.

Jistým specifickým Vajnerova soupisu je spojení německých a českých názvů u jednotlivých nalezišť. Vajner sice u všech pražských lokalit použil německý název *Prag*, ovšem u jednotlivých pražských katastrů/čtvrtí se s několika výjimkami (*Prag I – Altstadt*; *Prag II – Neustadt*; *Prag III – Kleinsseite*; *Prag IV – Hradschin*; *Prag V – Josefstadt*; *Prag X – Karolinenthal*; *Prag XII – Weinberge*; *Prag XIV – Pankraz*) přidržel českých názvů (např. *Prag VI – Vyšehrad*; *Prag XIX – Bubeneč*). U tradičních traťových názvů ponechával české výrazy a zpravidla je vložil do uvozovek (např. „*Palmovka*“; „*Tyrolka*“; „*Na Zderaze*“), zatímco u lokalizací prováděných opisem používal němčinu a uvozovky obvykle opomenul (např. *bei der südl. Mauern der Autobusgarage*; *Umgebung der Strafanstalt*). Vznikly tak svérázné hybridy (např. *Prag XIX – Bubeneč: „Ve struhách“ gegenüber Haus Cons. No. 95*), které ale zachovávaly zjevně předem stanovená pravidla.

Obsáhlý soupis nalezišť je doplněn velmi stručným vyhodnocením (*Vajner 1938*, 91–95). V souladu se zaměřením disertace šlo ovšem nikoliv o standardní typologicko-chronologické vyhodnocení, ale o postžení změn sídelní strategie v průběhu sledované části pravěkých dějin, založeném na statistickém a geografickém vyhodnocení shromážděných údajů.

3. PŘÍPRAVA VAJNEROVY DISERTAČNÍ PRÁCE DO TISKU

Třebaže Vajnerova disertace byla obhájena na Německé univerzitě v Praze (patrně) v létě 1939, příběh o její následné přípravě do tisku je spojen paradoxně nikoliv s archeologií v Protektorátu Čechy a Morava, ale s archeologií v Říšské župě Sudety, konstituované v části československého pohraničí odstoupeného Německé říši po mnichovské dohodě na podzim 1938. Je proto vhodné věnovat nejprve pozornost změnám, jež tehdy postihly národnostně německou archeologii v Sudetech a ve svém důsledku měly vliv na peripetie spojené s přípravou Vajnerovy disertace do tisku. Dodejme, že vydávání disertačních prací z prehistorie tiskem patřilo ke zvyklostem německých univerzit, jakkoliv meziválečná Německá univerzita v Praze nebyla v tomto směru v předchozích letech příliš úspěšná (výstižně a výslovně viz *Dieck 1938*) – pomíneme-li Vajnerovu disertaci, ze zbývajících osmi děl byly zveřejněny pouze absolventské práce Camilly Streitové z roku 1932 (*Streit 1935*) a Josefiny Kollmannové z roku 1936 (*Kollmann 1937*).

3.1. Kontext

Když bylo na podzim 1938 v důsledku mnichovské dohody odstoupeno československé pohraničí Německé říši, tato zásadní státopravní změna zasáhla záhy také do archeologie. Stávající organizační a správní struktury měly být přetvořeny v souladu s poměry panujícími v Německé říši, s nimiž měly vytvořit harmonický celek. Jedním z průvodních projevů této cílené snahy bylo neprodlené zastavení činnosti veškerých spolků, jejichž další osud závisel na rozhodnutí komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území (*Stillhaltekommissar für Organisationen im sudetendeutschen Gebiet*), jímž byl 14. října 1938 jmenován Albert Hoffmann. Spolkům mohla být povolena další činnost, mohly být sloučeny s některou z říšskoněmeckých organizací, nebo mohly být zrušeny. Platilo, že proti verdiktu nebylo odvolání.

Z hlediska archeologických struktur směrodatných pro území vznikající Říšské župy Sudety se nejdůležitější rozhodnutí týkala Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu a Ústavu pro výzkum sudetoněmecké domoviny (*Anstalt für Sudetendeutsche Heimatforschung*), instituce založené v roce 1925 pod záštitou Německé vědecké společnosti v Liberci (*Deutsche wissenschaftliche*

Gesellschaft in Reichenberg). S tím bylo spojeno také rozhodnutí o osudu dvou důležitých vydavatelských počinů. Prehistorická Společnost a sudetoněmecký Ústav se od roku 1928 společně podílely na vydávání časopisu *Sudeta* (časopis vycházel již od roku 1925, zprvu však pouze pod patronací prehistorické Společnosti), jediného odborného prehistorického časopisu v němčině v českých zemích. Sudetoněmecký Ústav byl kromě řady dalších vydavatelských počinů samostatným garantem ediční řady *Pravěké oddělení* (*Vorgeschichtliche Abteilung*), v níž vyšlo do roku 1938 osm svazků, včetně některých vskutku zásadních (a dodnes využívaných) děl – především tři monografií o „germánských“ nalezištích v Čechách (*Preidel 1926*), na Moravě (*Beninger – Freising 1933*) a na Slovensku (*Beninger 1937*).

Rozuzlení přišlo v létě 1939. Dne 8. července 1939 byla zrušena Německá vědecká společnost i její Ústav pro výzkum sudetoněmecké domoviny; náhradou měl být v tomto případě velkoryse budovaný Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu (*Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung*) se sídlem v Liberci, postupně konstituovaný od léta 1939 jako ústřední badatelská instituce v Říšské župě Sudety (*Konrád 2008, 73–76*). A dne 29. července 1939 byla zrušena rovněž Německá společnost pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu; její členové mohli vstoupit do Župního pracovního společenství pro pravěk (*Gauarbeitsgemeinschaft für Vorgeschichte*), jejíž organizace pro Říšskou župu Sudety byla založena 23. června 1939 v Žatci v poslední den školícího kurzu pro pravěk a germánskou ranou dobu dějinnou (*Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte*), organizovaného pro vytipované potenciální spolupracovníky z jednotlivých regionů sudetské župy (*Anonymus 1939b, 288*).

Vydávání *Sudety* v dosavadní podobě bylo ukončeno (v první polovině roku 1939 vyšel ještě poslední sešit 14. ročníku za rok 1938; šlo o „dvojčíslo“ 3–4), avšak časopis nezanikl. Pokračoval totiž jako nová řada (*Neue Folge*) s novým číslováním ročníků a po diskusích, jež se odehrály především v druhé polovině roku 1939, jeho vydávání převzal Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu, který pění o časopis pověřil Hermanna Schrollera, hlavní postavu prehistorie v Říšské župě Sudety – ve vztahu k *Sudetě* však byla směřodátná primárně jeho funkce předsedy komise pro pravěk a ranou dobu dějinnou Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, nikoliv pozice ředitele Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*), centrální instituce archeologické památkové péče v Říšské župě Sudety konstituované v průběhu roku 1939. Ediční řada *Pravěké oddělení* byla zato převzata Sudetoněmeckým ústavem pro výzkum země a lidu bez formální diskontinuity, (spolu)zodpovědný byl za ni také v tomto případě Hermann Schroller.

Směřodátná pro příběh o (neúspěšné) přípravě disertace Hanse Vajnera do tisku byla právě ediční řada *Pravěké oddělení*. Jakkoliv formálně spadala do gesce Hermanna Schrollera, jeho zodpovědnost se týkala především odborné garance. Nepominutelná z technického hlediska byla zato role Franze Rungeho, bývalého jednatele zaniknuvšího Ústavu pro výzkum sudetoněmecké domoviny a od léta 1939 predestinovaného ředitele nového Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu. Zbývá vysvětlit, proč byla disertace s tématem výsostně pražským (a navíc obhájená na univerzitě v Praze) zařazena do edičního programu instituce působící v Říšské župě Sudety. V tom sehrál klíčovou roli dlouholetý vztah Franze Rungeho a Leonharda Franze, vedoucího Vajnerovy diplomové práce. Franz byl od roku 1928 jedním z redaktorů *Sudety* a od roku 1931 se podílel na vedení německé prehistorické Společnosti (v letech 1936–1938 byl jejím předsedou), Runge v ní dlouhodobě zastával klíčové funkce zapisovatele a jednatele. Ostatně jejich vzájemná korespondence je dochována od roku 1928 a je v ní dobře patrný postupný posun od prvotní formální zdvořilé kolegiality k (profesnímu) přátelství.⁹ Na počátku celého příběhu totiž stála Franzova iniciativa.

3.2. Příběh

Dne 18. srpna 1939 se na Leonharda Franze obrátil Franz Runge a informoval ho mimo jiné o svém jmenování do vedení vznikajícího Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu. Pět dnů poté – v den, kdy byl v Moskvě podepsán pakt Molotov-Ribbentrop, který předznamenal brzký konec jedné epochy – Franz svému příteli z Vídně gratuloval a zároveň mu nabídl k zveřejnění v ediční řadě *Pravěké oddělení* disertační práci Hanse Vajnera o pravěké a časné historické osídlení Prahy, obhájenou nedávno na Německé univerzitě v Praze. Vajnerův rukopis měl však Franz uložen na univerzitě v Lipsku, kde profesně působil, nikoliv ve Vídni, v níž právě pobýval. Také upozorňoval, že bude nutné provést jeho revizi.

⁹ Korespondence mezi Leonhardem Franzem a Franzem Rungem je uložena v MÚA AV ČR, fond SALV, karton 62, inv. č. 1546.

Neváhal zdůraznit, že jde o dílo s navýsost aktuálním přesahem: *„Die Arbeit hat auch kulturpolitisches Wert, denn sie zeigt, daß die Tschechen nicht einmal die Wahl des Platzes ihrer Hauptstadt als eigene Leistung buchen können, weil slawische Besiedlung auch auf dem Boden Prags nur fortsetzt, wozu die germanische den Grund gelegt hat.“* O velkoformátové mapě s vnesenými archeologickými nalezišti, která tvořila součást práce, s neskryvanou hrdostí poznamenal: *„Die Tschechen, die keine solche Karte haben, wollten sie für ihren vorjährigen Sokolkongreß, aber wir haben sie ihnen nicht gegeben.“*¹⁰

Runge přijal Franzovu nabídku s povděkem a ještě před koncem srpna 1939 jej požádal o zaslání Vajnerova rukopisu, jakmile to bude možné.¹¹ Vzápětí ale do hry vstoupily politické události, jež od té doby sotva zrozený záměr trvale ovlivňovaly – rozpoutání války napadením Polska Německem 1. září 1939. Franz se záhy poté vracel z Vídně na univerzitu do Lipska a avizoval, že se tam bude věnovat úpravě rukopisu do tisku, pokud nebude odveden do *wehrmachtu*.¹² K předběžné (a zcela nezávazné) dohodě o vydání Vajnerovy disertace tudíž došlo,¹³ třebaže Franz upozorňoval na potenciální komplikace s tiskem mapy nalezišť a s tím spojenými finančními náklady: *„Aber zu dem Texte gehört eine Karte, die als Klapptafel hergestellt werden müßte. Die Karte hat eine Größe von 72 mal 86 cm, sehr viel verkleinert könnte sie im Druck nicht mehr werden, weil sonst die Eintragungen der Fundplätze unkenntlich würden. Diese Eintragungen sind nicht auf der Karte selbst durchgeführt, sondern auf einer Oleate. Im Druck könnte die Oleate wegfallen und die Eintragungen könnten auf der Karte selbst erfolgen. (...) Und vor allem: die Zeichen auf der Karte sind mehrfarbig und müssen mehrfarbig bleiben, weil sonst keine Uebersichtlichkeit zu erreichen ist. Der Druck dieser Karte – es ist grün, rot und blau verwendet – wird nicht ganz billig sein.“*¹⁴ Runge však v tomto směru neviděl žádnou překážku, naopak navrhl tři různé varianty řešení – v úvahu připadalo zhotovení jediné mapy se zanesenými značkami ve třech barvách, tři různých map se značkami vždy v jedné barvě a bylo také možné zachovat původní vzhled, tj. použít podkladovou mapu překrytou pauzovacím papírem, na němž by byly vyneseny značky ve třech různých barvách (*„Auch die Oleate wäre möglich“*). Důležité však bylo jednat rychle.¹⁵

Franz vzápětí sděloval, že na počátku prosince 1939 (*„in den ersten Dezembertagen“*) zašle Rungemu upravený rukopis, a to spolu s originální mapou použitou v disertační práci. Její podobu pro tisk zatím nekomentoval (*„Über den Druck der Karte werde ich Ihnen, wenn Sie Manuskript und Karte haben, noch Vorschläge unterbreiten.“*) – zjevně si vše potřeboval náležitě promyslet a nechtěl se unáhlit.¹⁶ Avizovaný termín ale nedodržel, ovšem na vině byla především chřipka, která ho postihla. Franz to s omluvou sděloval tři dny před Vánoce 1939 do Liberce a upozorňoval: *„Sie müssen also noch etwas zu warten.“*¹⁷ Rukopis s inkriminovanou mapou zaslal Rungemu teprve 9. ledna 1940 a k průvodnímu dopisu přiložil Vajnerovo nezbytné vyjádření o árijském původu. Z možnosti tisku mapy nalezišť, jež před dvěma měsíci navrhl Runge, Franz upřednostnil variantu jedné podkladové mapy s jedním pauzovacím papírem, na němž by byly vyneseny všechny lokality v různých barvách – chtěl tudíž zachovat její původní podobu použitou v rukopisu disertační práce. V této souvislosti však upozorňoval: *„Auf jeden Fall muß die Deckkarte noch einmal gezeichnet werden, damit die Nummerierung ordentlich wird.“* Avizoval, že provede korektury a že bude

10 Dopis L. Franze F. Rungemu, 23. srpna 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Dopis F. Rungeho L. Franzovi z 18. srpna 1939 není dochován, jeho obsah i datování vyplývají z citovaného dopisu.

11 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 28. srpna 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

12 Dopis L. Franze F. Rungemu, 8. září 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410 (v dopise zaujme mimo jiné Franzův postoj k aktuálním událostem: *„Welche Fülle der Ereignisse hatte sich doch in der kurzen Spanne Zeit zwischen dem Tage, an dem Sie Ihren Brief schrieben, und heute, abgespielt! Ich bin der felsenfesten Ueberzeugung, daß Deutschland aus diesem Krieg, der ja wohl bald zu Ende sein wird, glanzvoller und größer denn je hervorgehen wird.“*).

13 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 16. října 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

14 Dopis L. Franze F. Rungemu, 8. listopadu 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

15 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 17. listopadu 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

16 Dopis L. Franze F. Rungemu, 20. listopadu 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

17 Dopis L. Franze F. Rungemu, 21. prosince 1939; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Shodou okolností psal Runge ve stejný den Franzovi, žádal ho o příslibené poskytnutí rukopisu a dodával: *„Es wäre uns lieb, wenn wir das Heft noch in diesem Haushaltsjahre herausbringen könnten.“* Viz kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 21. prosince 1939; tamtéž.

také k dispozici pro řešení všech technických záležitostí, které budou s vydáním knihy souviset. Zjevně tušil, že autor disertace – Hans Vajner – se v celé záležitosti nebude chtít příliš angažovat. Přesto Runge mu poskytl jeho aktuální adresu.¹⁸ Runge svému příteli vzápětí děkoval a sděloval: „*Bezüglich der Neuzeichnung der Deckkarte bestehen keine Schwierigkeiten, da unsere ‚Anstalt‘ seit Dezember 1939 einen eigenen Kartenzeichner hat.*“ Ohledně vydání rukopisu neztrácel optimismus („*hoffe, daß wir es in ganz kurzer Zeit schon in die Druckerei geben werden*“).¹⁹

* * *

První krok byl tudíž učiněn – revidovaný rukopis Vajnerovy disertace včetně mapy nalezišť byl nyní v Liberci. Runge jej záhy (včetně mapy) poskytl k posouzení Hermannu Schrollerovi, odbornému garantovi příslušné ediční řady.²⁰ Ten vzápětí potvrdil, že rukopis obdržel – kromě toho však sděloval, že musí v Praze zjistit, zda je Vajner „*politisch einwandfrei*“.²¹ K prostudování Vajnerovy práce se dostal patrně teprve během února 1940. Svě výhrady zřejmě sdělil Runge mu až na počátku následujícího měsíce a při té příležitosti vrátil rukopis nazpět do Liberce. Ze Schrollerova pohledu byly ve Vajnerově rukopisu tři problematické věci – absence evidenčních čísel artefaktů v muzejních sbírkách u jednotlivých nalezišť, charakter originálního mapového podkladu (ten byl totiž sestaven rozstrížením podkladových map na dvanáct částí a jejich následným nalepením na podklad s mezerami mezi jednotlivými díly, ovšem pro tisk musela být použita originální nerozdělená mapa – tomu musela odpovídat přesná poloha nalezišť vynesena na pauzovací papír vzhledem k originální neporušené mapě) a čeština použitá v názvech nalezišť i na podkladové mapě.²² Runge se proto v polovině března 1940 obrátil přímo na Vajnera, neboť s ním chtěl tyto záležitosti konzultovat – v principu šlo o to, zda doplnění evidenčních čísel sbírkových předmětů a převedení českých názvů do německé podoby provede sám Vajner, u mapy pak bylo nutné zjistit, zda vynesena naleziště odpovídají poloze na upraveném podkladu použitým v disertační práci, nebo na původní nerozdělené podkladové mapě. V prvním případě by totiž bylo nutné revidovat přesnou polohu veškerých nalezišť podle původní nerozdělené mapy.²³

Vajner však rozhodně neoplýval ochotou podílet se na jakýchkoliv úpravách. Dne 19. března 1940 do Liberce upřímně (a s omluvou) sděloval: „*Ich bin jedoch auch leider nicht mehr in der Lage, mich mit der Arbeit weiters zu befassen, da mich ein chronisches Leiden zwingt, mich bloß meinem Berufe zu widmen, der überdies meine ganze Zeit voll ausfüllt.*“ K doplnění evidenčních čísel nálezů poznamenal, že „*bei meiner Arbeit genannte Modalitäten überhaupt nicht berücksichtigt hatte.*“ K umístění nalezišť na pauzovacím papíru uvedl, že jsou vynesena s ohledem na upravený mapový podklad použitý v disertaci. Bylo tudíž zřejmé, že bude nutné zhotovit novou mapu. Vajner dodával: „*Ich war mir von Anfang an der Mängel dieser Anfängerarbeit wohl bewußt und war daher über die beabsichtigte Veröffentlichung wenig erfreut.*“ Spolupráci na úpravě rukopisu tudíž odmítl, navíc ze zveřejnění své disertace zjevně nebyl nadšen.²⁴ V následné korespondenci v závěru března 1940 pak požádal Rungeho, aby se ve všech dalších záležitostech ohledně

18 Dopis L. Franze F. Runge mu, 9. ledna 1940 (s připojeným vyjádřením H. Vajnera o árijském původu z 10. listopadu 1939; „*Ich erkläre hiemit ehrenwörtlich, daß ich rein arischer Abstammung bin.*“); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

19 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 13. ledna 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

20 Dopis F. Rungeho H. Schrollerovi, 16. ledna 1940 (s opisem části dopisu L. Franze F. Runge mu z 9. ledna 1940); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Rungeho dopis Schrollerovi je dochován v originále i kopii.

21 Dopis H. Schrollera F. Runge mu, 20. ledna 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Úřad pro pravěk, jehož byl Schroller ředitelem, od počátku roku 1940 sídlil v Tepličích-Šanově, kam se přemístil z Liberce. Stěhování zřejmě neprobíhalo podle Schrollerových představ, neboť uváděl: „*Für Ihre freundlichen Wünsche für meine Arbeit in Teplitz danke ich Ihnen sehr. Sie sind auch notwendig, denn ich sitze seit Anfang Jänner mit gebundenen Händen hier und kann nichts machen.*“

22 Schrollerův dopis s písemně zformulovanými výhradami není dochován, vyplývají ovšem z kopií dopisů F. Rungeho L. Franzovi z 12. března 1940 a 20. března 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410 (kopie dopisu z 12. března 1940 je uložena rovněž tamtéž, karton 53, inv. č. 1403).

23 Kopie dopisu F. Rungeho H. Vajnerovi, 15. března 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

24 Dopis H. Vajnera F. Runge mu, 19. března 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Hans Vajner tehdy pracoval v protektorátním ministerstvu sociální péče – viz kopie dopisu F. Rungeho A. Klötzlovi, 2. listopadu 1940; tamtéž („*eine Arbeit von Herrn Dr. Hans Vajner, dz. Angestellten im Ministerium für soziale Fürsorge*“).

přípravy jeho disertační práce do tisku obracel na Franze. Rungeho odpověď Vajnerovi v dubnu 1940 se vrátila do Liberce jako nedoručitelná.²⁵

Runge ještě v březnu 1940 informoval Schrollera o situaci. Po konzultaci s Franzem sděloval, že evidenční čísla artefaktů do rukopisu doplněna nebudou, naopak názvy nalezišť (především pražských čtvrtí) budou převedeny do němčiny.²⁶ S absencí evidenčních čísel artefaktů Schroller vzápětí souhlasil, jakkoliv z toho nebyl příliš nadšený.²⁷

V přípravě rukopisu do tisku nyní převzal iniciativu Schroller, který zřejmě pověřil Josefínu Schubertovou²⁸ prověřením některých údajů o nalezištích v dodaném rukopise. Na počátku června 1940 totiž sděloval Rungemu do Liberce, že jsou v něm některá nesprávná toponyma. Upozorňoval proto, že bude nutné prověřit v tomto směru celou práci, a žádal Rungeho, aby se v této záležitosti obrátil právě na Schubertovou, která byla o všem informována.²⁹ Dne 10. června 1940 jí proto Runge posílal do Prahy rukopis Vajnerovy práce s prosbou o kontrolu místních jmen („*Wie uns Dr. Schroller mitteilte, sind Sie davon unterrichtet, daß die Ortsangaben zu überprüfen und richtigzustellen sind.*“).³⁰ Schubertová se však rozhodla postupovat mnohem důkladněji a ověřila správnost veškerých citací použitých ve Vajnerově rukopisu. Již 19. července 1940 sdělovala své poznatky Rungemu do Liberce a k dopisu připojila nejen revidovaný Vajnerův rukopis, ale také samostatný soupis 27 zjištěných nedostatků. Ty byly v zásadě trojího typu: šlo o (1) zcela mylné odkazy na strany knih/článků, (2) pouhé (a snadno opravitelné) překlepy u takovýchto odkazů a (3) věcné odlišnosti od publikovaných údajů (např. přesná lokalizace, počet artefaktů/objektů apod.); v jednom případě došlo k záměně lokality s nalezištěm ležícím mimo Prahu („*Seltsch bei Saaz, nicht das bei Prag*“).³¹ Záhy poté Runge sděloval Schrollerovi, že Schubertová je s prací hotova. Některé ze zjištěných nedostatků (především zcela mylné odkazy a odlišnosti v lokalizacích oproti publikovaným údajům) však mohl korigovat pouze autor, a tak se na něj chtěl Runge ještě jednou obrátit. U převedení českých názvů do němčiny však žádný posun nenastal, neboť Schubertová se touto záležitostí nezabývala. Ani u mapy se věci nepohnuly kupředu, navíc Runge sděloval, že se jí bude zabývat teprve poté, kdy bude jasné, že Vajnerův rukopis bude vskutku publikován.³²

25 Kopie dopisu F. Rungeho H. Vajnerovi, 21. března 1940 + dopis F. Rungeho H. Vajnerovi, 24. dubna 1940 (s rukopisnou poznámkou „*Als ‚unzustellbar‘ zurückgekommen.*“; dopis je dochován v originále a v kopii); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Dopis H. Vajnera F. Rungemu z 26. března 1940 není dochován, jeho obsah vyplývá z Rungeho dopisu Vajnerovi z 24. dubna 1940.

26 Kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 20. března 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410. Dopis byl odeslán ještě před doručením Vajnerova prvního dopisu z 19. března 1940 Rungemu („*Jetzt warte ich noch, was Herr Vajner selbst antworten wird.*“).

27 Dopis H. Schrollera F. Rungemu, 30. března 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403 („*die Exaktheit der Angaben dadurch etwas leidet*“).

28 Josefína Schubertová absolvovala (pod dívčím jménem Kollmannová) v roce 1936 studium prehistorie na Německé univerzitě v Praze. Od počátku roku 1939 se podílela na konstituování Úřadu pro pravěk, kde poté byla zaměstnána jako odborná asistentka. Od června 1939 prováděla rešerše v archivech pražských institucí kvůli soupisu nalezišť a sbírkových předmětů z území Říšské župy Sudety (*Hlava 2017c*, 446–448; *týž 2019a*, 74, pozn. 156). V roce 1939 se vdala za Josefa Schuberta, malíře původem ze Světic/Zwettitz v severozápadních Čechách, na počátku roku 1941 pak z rodinných důvodů z Úřadu pro pravěk odešla a nadále žila v Praze. Schroller ji ovšem také v pozdějších letech příležitostně využíval pro potřeby Úřadu pro pravěk (*Hlava 2019a*, 171, pozn. 540).

29 Dopis H. Schrollera F. Rungemu, 7. června 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410 („*Wie ich eben erfahre, sollen in der Arbeit von Weynar einige unrichtige Ortsangaben drin sein.*“). V dopise ovšem není výslovně uvedeno, že by tato informace pocházela od Schubertové.

30 Kopie dopisu F. Rungeho J. Schubertové, 10. června 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

31 Dopis J. Schubertové F. Rungemu, 19. července 1940 (s přílohou Anmerkungen zum Vajner Manuskript); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

32 Kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 27. července 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403 („*Mit der Bestellung der Karte will ich zuwarten, bis die Druckreife des Manuskriptes sichergestellt ist.*“). Runge se ovšem již v dubnu 1940 obrátil na zmocněnce wehrmachtu u říšského protektora v Čechách a na Moravě kvůli zajištění mapových podkladů, avšak na svůj podnět zřejmě nedostal žádnou odpověď – viz kopie dopisu F. Rungeho zmocněnci wehrmachtu u říšského protektora v Čechách a na Moravě, 13. dubna 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410 (odpověď na tento dopis není dochována).

V přípravných pracích poté zřejmě nastala odmlka až do konce roku 1940. Ostatně nic nenasvědčuje tomu, že by Rungeho pokus o kontakt s Vajnerem (pokud vůbec proběhl) byl úspěšný (a není ani jasné, jakým způsobem byly vyřešeny věcné nedostatky, jež odhalila Schubertová). Mělo to však zřejmě podstatnou příčinu. Do hry totiž vstoupila ožehavá záležitost – Runge se Schrollerem se patrně o Vajnerovi dozvěděli ne zcela pozitivní informace ohledně jeho národní spolehlivosti a loajality k panujícím poměrům. Zcela jistě nebyla náhoda, že na počátku listopadu 1940 se Runge obracel z podnětu vedení pražské organizace NSDAP na Alberta Klötzla, ministerského radu v protektorátním ministerstvu sociální péče, kde tehdy Vajner pracoval, a žádal ho o sdělení informací o Vajnerově národní příslušnosti a politickém smýšlení. Runge zdůrazňoval, že poskytnuté informace budou považovány za přísně důvěrné („*streng vertraulich*“) a bude s nimi nakládáno jako se služebním tajemstvím.³³ Není jasné, zda Klötzl vyjádření o Vajnerovi vskutku poskytl – dne 15. listopadu 1940 sice z Liberce do Prahy za poskytnuté informace děkovali.³⁴ Avšak podle Rungeho úředního záznamu ještě 11. prosince 1940 nebyl prý dotaz zodpovězen. Klíčový byl nakonec obsáhlý rozhovor, který se odehrál o den dříve mezi Hermannem Schrollerem, Richardem Donnevertem (zástupcem župního vedoucího Konrada Henleina, tj. fakticky druhou nejmocnější osobou v Říšské župě Sudety) a Fritzem Weibezahnem (vedoucím župní kanceláře pro vzdělávání).³⁵ Tématem diskuse byly především vydavatelské počiny z prehistorie – nová řada časopisu *Sudeta* a ediční řada *Pravěké oddělení*. Schroller v diskusi o Vajnerově rukopisu neváhal poznamenat, že jeho práce „*sich nur mit den Tatsachen der vorgeschichtlichen Funde auf dem Boden Prags befaßt, ohne eine weltanschauliche Auswertung zu geben*.“ Diskutovalo se také o (patrně) hlavní překážce – Vajner byl totiž (údajně) Čech. Nešlo ostatně o ojedinelý problém tohoto typu a zřejmě právě diskuse o vydávání děl českých autorů byla hlavním tématem celého rozhovoru. Již v létě 1940 se totiž na nejvyšších místech Říšské župy Sudety debatovalo, zda mají být v *Sudetě* publikovány články českých autorů. Schroller jako pověřený redaktor časopisu měl tehdy k dispozici rukopisy od Ladislava Hájka, Josefa Skutila a Ivana Borkovského. A právě Donnevert tehdy – v létě 1940 – zveřejnění článků českých autorů v *Sudetě* striktně odmítl, zatímco Schrollerův názor byl odlišný. Nyní – v prosinci 1940 – se Schrollerovi podařilo předchozí Donnevertovo negativní stanovisko zvrátit. Schroller dostal ohledně českých autorů volnou ruku. S tiskem Vajnerovy práce Donnevert oficiálně souhlasil.³⁶ Kritický bod, který se objevil zřejmě teprve v druhé polovině roku 1940, byl zdárně překonán.

33 Kopie dopisu F. Rungeho A. Klötzlovi, 2. listopadu 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410.

34 Kopie dopisu Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu A. Klötzlovi, 15. listopadu 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 55, inv. č. 1410 („*Die freundlich erteilte Auskunft ist uns sehr wertvoll.*“).

35 Richard Donnevert a Fritz Weibezahn byli říšští Němci vyslaní do Říšské župy Sudety se specifickým politickým úkolem zlikvidovat v její správě vliv někdejších členů a sympatizantů meziválečného *Kameradschaftsbundu* (srv. Zimmermann 2001, 214, 216–219; Gebel 2018, 138–139).

36 K diskusi o člancích českých autorů v *Sudetě* viz kopie dopisu A. Kreißla R. Donnevertovi, 29. července 1940 (podle Kreißlova sdělení Schroller u článků českých autorů „*den Inhalt hinsichtlich seiner wissenschaftlichen Bedeutung und der weltanschaulichen Unbedenklichkeit geprüft hat und ihre Aufnahme in die ‚Sudeta‘ befürwortet.*“) + dopis R. Donneverta Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 31. července 1940 („*Ich bitte von Aufsätzen slawischer Gelehrter in die ‚Sudeta‘ aus volkspolitischen Gründen absehen zu wollen.*“) + kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 5. srpna 1940 (sdělení Donnevertova stanoviska); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403. K diskusi mezi Schrollerem, Donnevertem a Weibezahnem 10. prosince 1940 viz rukopisná poznámka F. Rungeho z 12. prosince 1940 na kopii dopisu F. Rungeho A. Klötzlovi z 2. listopadu 1940; tamtéž, karton 55, inv. č. 1410 [„*Am 11. 12. 1940 zwar noch nicht beantwortet, aber dadurch erledigt, daß dr. Schroller von Gauleiterstellv. Dr. Donnevert die Zustimmung zur Herausgabe der Vajner'schen Arbeit erhalten hat. (Mündl. Mitt. am 11. 12.)*“] + dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu (prostřednictvím K. Oberdorffera), 12. prosince 1940 (s citovanou částí věty v textu) + dopis H. Schrollera F. Rungemu, 7. března 1941 („*Der Gauleiter-Stellvertreter hat damals es meiner Entscheidung überlassen, welche Werke in der Sudetenreihe herauskommen sollen und aus welchen Persönlichkeiten sich die Sudeta ihren Mitarbeiterstab sucht.*“) + úřední záznam (F. Runge), 19. března 1941 („*In einer Unterredung mit dem Gauleiterstellvertreter konnte Dr. Schroller die Bedenken beheben, die aus der Tatsache, daß Vajner Tscheche ist, gegen eine Veröffentlichung abgeleitet werden könnten.*“); tamtéž, karton 37, inv. č. 1224. Tvrzení o Vajnerově české národnosti nelze (prozatím?) ověřit z jiných zdrojů. Rozpaky a podezření zřejmě vyvolávalo (mimo jiné?) neobvyklé „slovanské“ Vajnerovo příjmení, ostatně Schroller jej v korespondenci opakovaně převáděl do němčiny, resp. komolil ho (např. Wayner, Waynar, Veynar apod.). K diskusi o českých autorech v *Sudetě* dodejme, že v prvním ročníku nové řady (*Sudeta – Neue Folge 1/1939–40*) se nakonec objevily pouze články Ladislava Hájka a Josefa Skutila, nikoliv Ivana Borkovského (z něj se právě tehdy stala na několik měsíců *persona non grata* vzhledem k aféře s jeho spisem o pražském typu, která vypukla v první polovině roku 1940; poznamenejme však, že Schroller

Přípravy se nyní znovu daly do pohybu a opět je podnítil Leonhard Franz. V dopise Franzi Rungemu na počátku ledna 1941 se totiž vracel k českým názvům ve Vajnerově rukopisu a připomínal, že musí dojít k jejich nahrazení aktuálními názvy v němčině.³⁷ Runge se poté obrátil na Antona Zankla, vedoucího kulturního oddělení v Úřadu říšského protektora, se žádostí o sdělení konkrétních německých verzí českých názvů v případech, které nebylo možné zjistit z oficiálních úředních tiskovin.³⁸ Ten ovšem nereagoval a Rungeho dopis nechal bez odpovědi.

Na počátku března 1941 se netrpělivý Hermann Schroller dotazoval na stav přípravy tisku.³⁹ Runge poté písemně úředně shrnoval situaci – z jeho pohledu bylo směřodonné, že Vajnerův rukopis mohl být schválen do tisku jako devátý svazek ediční řady *Pravěké oddělení*; pro tisk počítal se sumou 1200–1400 říšských marek, z toho 600 říšských marek přislíbila zaplatit Severo- a východoněmecká výzkumná společnost (*Nord- und Ostdeutsche Forschungsgemeinschaft*), která ostatně již v meziválečných letech podporovala sudetoněmecké vydavatelské počiny. Vypracovaný záznam poté nechal kolovat mezi kompetentními činovníky Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, kteří měli svůj souhlas s jeho stanoviskem potvrdit podpisem. To se také vzápětí stalo.⁴⁰ Další důležitý krok byl tudíž dokonán – vydání Vajnerova rukopisu bylo oficiálně schváleno.

* * *

Nyní nastal čas věnovat se technickému náležitostem tisku. Ještě na konci března 1941 se Runge obrátil na Schrollera a žádal ho o několik zásadních rozhodnutí. Kniha měla být vytištěna v Sudetoněmeckém vydavatelství Franz Kraus (*Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus*) v Liberci, s nímž byla již v květnu 1940 uzavřena smlouva o vydávání edice *Výzkumy k sudetoněmecké vlastivědě (Forschungen zur sudetendeutschen Heimatkunde) – Pravěké oddělení* bylo totiž jednou z jejích edičních řad, ostatně v tomto směru šlo pouze o pokračování předválečné spolupráce; Runge přiložil k průvodnímu dopisu znovu rukopis Vajnerovy práce – bylo totiž nutné stanovit, jakou podobu bude mít mapa s archeologickými nalezišti. Bez ohledu na názor Leonharda Franze z počátku ledna 1940 se stále zvažovaly dvě možnosti – vynést lokality buď přímo do mapového podkladu, nebo (obdobně jako v rukopise disertace) na přiložený pauzovací papír. Bylo také nutné rozhodnout, zda zůstane zachován meziválečný formát ediční řady, jaké bude použito písmo a jaká bude velikost zrcadla sazby.⁴¹ Schroller reagoval teprve za měsíc. Ohledně mapy jako nejvhodnější řešení navrhol vytvořit dvě mapy s pauzovacími papíry – na jedné měly být vyneseny pouze hroby, na druhé pak sídliště, depoty a ojedinělé nálezy. U mapového podkladu bylo z jeho pohledu důležité, aby obsahoval nejen české, ale také německé názvy. Formát ediční řady měl být v zásadě zachován (šlo o rozměry 176 × 250 mm), rovněž velikost tiskového zrcadla měla zůstat stejná jako u dřívějších svazků ediční řady; o typu písma se mělo rozhodnout teprve poté, co tiskárna předloží konkrétní návrhy. Oproti Rungeho představě Schroller navrhol vytištění knihy v tiskárně v Teplicích-Šanově, která měla sídlo ve stejném domě jako Úřad pro pravěk – šlo o firmu Tiskárna knih Wächter (*Buchdruckerei Wächter*).⁴² Runge se poté na počátku května 1941 obrátil na vydavatele Krause a tlumočil mu Schrollerovy náměty i požadavky. K dopisu přiložil kompletní rukopis (včetně originální mapy nalezišť) a žádal o finanční rozvahu tisku.⁴³

na počátku roku 1941 nepřímou kritizoval, že Borkovského kniha byla stažena z prodeje; *Hlava 2017b*, 27–28).

37 Dopis L. Franze F. Rungemu, 7. ledna 1941 (s chybným vrocením 1940); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

38 Kopie dopisu Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu A. Zanklovi, 14. března 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

39 Dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 7. března 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

40 Úřední záznam (F. Runge), 19. března 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224 (s podpisy H. Schrollera, K. Oberdorffera, K. Lorenze a A. Kreiřla). K finančnímu příspěvku Severo- a východoněmecké výzkumné společnosti na podporu tisku Vajnerovy disertace ve výši 600 říšských marek v roce 1940 viz materiály uložené tamtéž, karton 17, inv. č. 1030.

41 Kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 28. března 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

42 Dopis H. Schrollera F. Rungemu, 29. dubna 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224. K dopisu Schroller přiložil rukopis Vajnerovy práce, včetně mapové přílohy.

43 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 3. května 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

Po pouhém měsíci, na počátku června 1941, se netrpělivý Schroller dotazoval, zda již tisk začal a která z tiskáren jím byla pověřena.⁴⁴ Avšak Krausovo vydavatelství rukopis (s mapou) teprve několik dnů poté vrátilo Rungemu a sdělovalo mu parametry tisku – podle rozsahu rukopisu mělo jít o 64 tiskových stran, při nákladu 1000 kusů byla cena stanovena na 1045 říšských marek. Kraus byl ochoten přenechat tisk teplické tiskárně prosazované Schrollerem. Problémem byl ale tisk mapy a nešlo pouze o poměrně vysoké finanční náklady; Kraus navrhoval, aby mapa měla čtvrtinovou velikost ve srovnání s originálem a doporučoval využít podkladovou mapu v měřítku 1 : 75 000.⁴⁵ Nakonec padlo rozhodnutí, že v Úřadu pro pravěk budou zhotoveny dvě mapy s pauzovacími papíry podle Schrollerova návrhu. Runge proto ještě v červnu 1941 posílal do Teplic-Šanova původní Vajnerovu mapu spolu s novou podkladovou mapou, kterou obstaral.⁴⁶

Problémem byly stále rovněž pomístní české názvy. Na konci července 1941 se proto Runge obracel znovu (po čtvrt roce) na Zankla z Úřadu říšského protektora s prosbou o poskytnutí více než dvaceti německých názvů konkrétních míst (názvů ulic a tratí), které nebylo možné zjistit z oficiálních úředních tiskovin.⁴⁷ Jenže pak došlo opět k prodlevě, tentokrát způsobené odchodem Schrollera do *wehrmachtu* v červnu 1941. V říjnu 1941 zaslal Volkmar Hiemesch, zastupující Schrollera během jeho nepřítomnosti ve vedení Úřadu pro pravěk, originální Vajnerovu mapu spolu s novou podkladovou mapou bez jakéhokoliv komentáře nazpět do Liberce.⁴⁸ Překvapený Runge reagoval vzápětí dotazem zasláným Schrollerovi k jeho vojenské jednotce do Ülzeny a žádal o vysvětlení.⁴⁹ Schroller neprodleně odpověděl, že vynesení nalezišť na pauzovací papíry bylo znemožněno právě jeho povoláním do *wehrmachtu*, a sděloval, že touto prací pověří Annu-Marii Hošnerovou, fotografku a dokumentátorku teplického Úřadu pro pravěk – navrhl, aby je zhotovila přímo v Liberci za Rungeho osobního dohledu.⁵⁰ Runge souhlasil a vytvoření map nyní konečně nestálo nic v cestě. Hošnerová objednala v Lipsku nové podkladové mapy, poskytl je ale Geografický ústav v Praze. Šlo ovšem o mapy v měřítku 1 : 25 000, které odpovídaly původní podkladové mapě z Vajnerovy disertace, navíc s nápisy v češtině, což však tehdy Rungemu (kupodivu) nevadilo.⁵¹

V závěru roku 1941, resp. na počátku roku 1942 poté Hošnerová vynesla archeologická naleziště na dva pauzovací papíry. Dne 20. ledna 1942 je Runge spolu s mapovými podklady a rukopisem Vajnerovy práce posílal vydavateli Krausovi a sděloval, že podkladová mapa musela být sestavena ze tří mapových listů, které k sobě byly slepeny. Z jeho pohledu by bylo vhodné mapu nezmenšovat, v úvahu připadalo nanejvýše zmenšení na polovinu stávajícího rozměru. Žádal, aby se co nejdříve začalo s tiskem („*bitte ich Sie, mit der Drucklegung des Werkes gleich zu beginnen*“).⁵²

* * *

Další osud Vajnerova rukopisu měly nyní v rukou vydavatelství a tiskárna. V dubnu 1942 se sice na Rungeho obrátil Franz, který se zajímal o stav příprav; zároveň podotýkal, že od doby ukončení rukopisu byla

44 Dopis H. Schrollera F. Rungemu, 6. června 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1224.

45 Dopis Sudetoněmeckého vydavatelství Franz Kraus F. Rungemu, 10. června 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428; kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 11. června 1941; tamtéž, karton 37, inv. č. 1224 (sdělení informací zasláných Krausovým vydavatelstvím 10. června 1941).

46 Kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 25. června 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. Šlo o mapu z Vydavatelství Ferdinand Enke (*Verlag Ferdinand Enke*), kterou Rungemu opatřilo Sudetoněmecké vydavatelství Franz Kraus. Šlo tudíž zřejmě o mapu v měřítku 1 : 75 000.

47 Kopie dopisu F. Rungeho A. Zanklovi, 30. července 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. Není jasné, zda se Runge dočkal odpovědi.

48 Dopis V. Hiemesche F. Rungemu, 16. října 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

49 Kopie dopisu Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu (F. Runge) H. Schrollerovi, 18. října 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

50 Dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 21. října 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

51 Kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 7. listopadu 1941 + dopis A.-M. Hošnerové F. Rungemu, 10. listopadu 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. Náklady na obstarání mapových podkladů vyčísлил Geografický ústav v Praze na 39 říšských marek – viz dopis V. Hiemesche Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 6. ledna 1942 + kopie dopisu F. Rungeho Úřadu pro pravěk, 10. ledna 1942; tamtéž, karton 37, inv. č. 1224.

52 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 20. ledna 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

v Praze objevena řada nových lokalit. Podle jeho názoru by tudíž bylo vhodné text i mapu doplnit.⁵³ Runge však tomu nebyl nakloněn, neboť by to znamenalo další odklad a průtahy. Odpověděl, že o návrhu uvědomí Schrollera. Zároveň ale namítl, zda je opravdu vhodné provádět změny v rukopise bez autorova vědomí.⁵⁴ Franz oponoval, že Vajnerovi je osud jeho práce lhostejný. A jako autorku doplňků navrhl Camillu Streitovou.⁵⁵ Runge odpovídal, že se na ni obrátí,⁵⁶ avšak zůstalo pouze u příslibu. Zjevně již nechtěl do rukopisu či mapy nikterak zasahovat.

Přípravu knihy do tisku však na více než rok zastavily změny, jež nastaly v souvislosti s počátky totální mobilizace veškerých zdrojů ve prospěch války, jež byla důsledkem porážky německého *wehrmachtu* u Stalingradu na počátku roku 1943. V červenci 1943 musel Runge právě kvůli úsporným válečným opatřením zdůvodnit opodstatněnost vydání čtyř různých prací, mezi nimi také Vajnerova rukopisu. Šlo o oficiální úřední vyjádření kvůli přidělení papíru, tudíž nepřekvapí, že bylo zformulováno tak, aby bylo ideologicky nenapadnutelné: „*Die Herausgabe dieser Arbeit ist deshalb von Bedeutung, weil der Verfasser zu Ergebnissen kommt, die das Vorhandensein von Slawen ausschliesst. Die Arbeit ist daher ein wertvoller Beitrag zur endgültigen Erledigung der Frage der tschechischen Priorität im Lande, die zwar bereits seit längerer Zeit widerlegt ist, aber noch immer, auch von wissenschaftlicher Seite, ihrer politischen Verwertbarkeit wegen mit Eifer vertreten wird. (...) Die Bedeutung der Arbeit für die Frage des Volkstumskampfes im Sudetenraum, deren Dringlichkeit sich nicht vermindert hat, rechtfertigt die Herausgabe auch während des Krieges.*“⁵⁷

Teprve na počátku roku 1944 – zhruba po dvou letech od předání rukopisu vydavatelství k zhotovení sazby – Kraus posílal Rungemu ve dvou vyhotoveních sazbu spolu s Vajnerovým rukopisem, zároveň ale upozorňoval: „*Der Papierantrag ist bis heute noch nicht genehmigt.*“⁵⁸ Runge vzápětí avizoval Franzovi do Innsbrucku, že sazba je k dispozici pro korekturu a že mu ji v brzké době zašle ke kontrole spolu s původním rukopisem. A dával k úvaze, zda by nebylo vhodné soupis nalezišť aktualizovat, jak se o tom uvažovalo v roce 1942.⁵⁹ Na konci ledna 1944 pak Franzovi posílal sazbu a znovu výslovně upozorňoval, že stav nalezišť odpovídá původní verzi rukopisu. Runge se tudíž vrátil k myšlence, s níž před dvěma lety přišel Franz, a navrhl, že by Camilla Streitová mohla zhotovit doplňky k soupisu, které by byly připojeny k Vajnerovu textu jako příloha.⁶⁰ Je tudíž zjevné, že Streitovou před dvěma lety neoslovil, třebaže tehdy Franzovi avizoval, že tak učiní.

Franz ovšem Rungeho návrh na počátku března 1944 odmítl („*Da das Wesentliche des Kartenbildes aber feststeht, bin ich dafür, dass die Arbeit endlich ausgedruckt wird, wie sie ist.*“). Místo toho se vytasil s doslovem, který sepsal. Týkal se kontinuity osídlení území Prahy mezi pravěkem a raným středověkem (viz Příloha). A podotýkal: „*Ich weiss darüber einiges zu sagen und erlaube mir den Vorschlag, dass das als Nachtrag und unter meinem Namen am Schlusse der Vajnerschen Arbeit gedruckt wird; ich bäte dann allerdings darum, dass auf dem Titel des Büchleins nach dem Namen Vajners gedruckt wird: Mit einem Beiträge von Leonhard Franz.*“⁶¹ Runge souhlasil a nepochyboval, že námitky nebude mít ani Oswald Menghin, který od roku 1942 zastupoval Hermanna Schrollera v čele komise pro pravěk a ranou dobu dějinnou Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, a byl tudíž spoluzodpovědný také za ediční řadu *Pravěké oddělení*.⁶² Avšak teprve 17. dubna 1944 zasílal vydavatelství jednu verzi korektury spolu s originálním rukopisem, novým Franzovým dodatkem a návrhy obálky, resp. titulní strany – oproti původní Vajnerově

53 Dopis L. Franze F. Rungemu, 10. dubna 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

54 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 15. dubna 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

55 Dopis L. Franze F. Rungemu, 21. dubna 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

56 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 6. května 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. Není dochována žádná korespondence Rungeho se Streitovou, která by se týkala této záležitosti.

57 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 10. července 1943; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

58 Dopis F. Krause F. Rungemu, 8. ledna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

59 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 12. ledna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403 („*sind dieser Tage urplötzlich zwei Korrekturabzüge eingelangt*“). Franz od roku 1942 působil na univerzitě v tyrolském Innsbrucku.

60 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 27. ledna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403.

61 Dopis L. Franze F. Rungemu, 3. března 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

62 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 24. března 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428 (viz též tamtéž, karton 53, inv. č. 1403).

disertaci měla práce nést název *Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Raumes von Groß-Prag*. Problémy však opět způsobil mapový podklad, který zjevně neprošel cenzurou – byly na něm totiž pouze české názvy, což bylo neakceptovatelné. Bylo jej tudíž nutné nahradit.⁶³ Totožné podklady (s výjimkou originálního Vajnerova rukopisu) zaslal Runge ve stejný den také Menghinovi a žádal ho o vyjádření.⁶⁴ Ten vzápětí navrhl některé typografické i věcné úpravy – mimo jiné považoval za vhodnější umístit Franzův text nikoliv na konec knihy, ale na její začátek jako úvod.⁶⁵ Runge všechny Menghinovy návrhy a připomínky předal neprodleně vydavatelství.⁶⁶ Od dodání podkladů ke korektuře vydavatelstvím uplynuly tři měsíce.

V červenci 1944, tj. za dva měsíce, Runge obdržel dva výtisky sazby pro druhou korekturu a jeden z nich poté zaslal Franzovi.⁶⁷ Ten se s korekturou vypořádal během následujících týdnů a na počátku září 1944 ji vrátil do Liberce. Zároveň projevil přání, aby jeho text byl umístěn na závěr knihy, nikoliv na její začátek, jak navrhl Menghin. A ptal se: „*Glauben Sie übrigens, dass es gelingen wird, das Buch noch auszu-drücken, oder wird das erst nach Kriegsende geschehen können?*“⁶⁸ Runge předal Franzovu korekturu vydavatelství teprve v říjnu 1944 (tj. opět zhruba tři měsíce od poskytnutí podkladů vydavatelstvím), vzhledem k množství vyžadovaných úprav si ale sazbu knihy vyžádal ještě ke zhlédnutí – měla být tudíž provedena další (v pořadí již třetí) korektura.⁶⁹ Ve stejný den to sděloval Franzovi. A dodával, že problém s mapami pořad nebyl vyřešen – oba pauzovací papíry s vnesenými nalezišti byly sice již dva roky připraveny k tisku, avšak k dispozici stále nebyla vhodná podkladová mapa s toponymy v němčině. Runge proto navrhl, aby se kniha vytiskla bez map, které by se zhotovily dodatečně: „*Sollte sich kein Ausweg finden, so wird nichts übrig bleiben, als durch einen Zettel auf der dritten Umschlagseite die Nachlieferung der Beilage anzukündigen, wie es auch in anderen Fällen schon geschehen ist.*“⁷⁰ Franz s tímto řešením souhlasil.⁷¹

Vytištěné podklady pro třetí korekturu byly k dispozici před polovinou listopadu 1944 a Runge je vzápětí poslal k vyjádření Franzovi i Menghinovi. Nejdůležitější úpravou oproti předchozímu stavu bylo umístění Franzova textu na konec knihy. V dopise Franzovi stále optimistický Runge podotýkal: „*Wenn kein neues Hindernis unerwartet hineinkommt, dürfte das Heft bis Jahresschluß gedruckt vorliegen.*“⁷² Menghin na počátku prosince 1944 udělil oficiální souhlas k tisku,⁷³ avšak na Franzovu odpověď musel Runge čekat mnohem déle. Mezitím již domlouval recenze na Vajnerovu knihu pro *Sudetu* s Hořnerovou, která byla na podzim 1943 pověřena redakčními pracemi v tomto časopise a právě tehdy pobývala v Praze na studijní dovolené, která jí byla udělena: „*Vielleicht könnten Sie sich deswegen an die Herren Menghin, Franz und Jahn wenden, nicht zuletzt an Frau Dr. Streit, mit der Sie ja in Prag in engere Fühlung kommen dürften.*“⁷⁴

63 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 17. dubna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428 (s třemi verzemi titulní strany a rukopisem Franzova doslovu). Mapové podklady obdržel Runge z vydavatelství již 4. února 1944 – viz úřední záznam o doručení zásilce, 4. února 1944; tamtéž. Je vskutku pozoruhodné, že česká toponyma na podkladových mapových listech, které na konci roku 1941 obstarala Hořnerová, tehdy nevyvolala žádnou Rungeho nelibost.

64 Kopie dopisu F. Rungeho O. Menghinovi, 17. dubna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

65 Dopis O. Menghina F. Rungemu, 20. dubna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

66 Kopie dopisu F. Rungeho O. Menghinovi, 28. dubna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

67 Dopis F. Krause F. Rungemu, 18. července 1944 + kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 21. srpna 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

68 Dopis L. Franze F. Rungemu, 3. září 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

69 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 13. října 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

70 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 13. října 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

71 Dopis L. Franze F. Rungemu, 1. listopadu 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403 („*Wenn die Karte erst nach Kriegsende geliefert werden kann, ist das nicht so arg, jedesfalls gibt es dafür entsprechende Fälle, auch in Ländern, die nicht unmittelbar vom Krieg betroffen sind, so in der Schweiz.*“).

72 Dopis F. Krause F. Rungemu, 11. listopadu 1944 + kopie dopisů F. Rungeho L. Franzovi a O. Menghinovi, 23. listopadu 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. O stavu příprav byl informován Hermann Schroller – viz kopie dopisu F. Rungeho H. Schrollerovi, 22. listopadu 1944; tamtéž, karton 53, inv. č. 1403.

73 Dopis O. Menghina F. Rungemu, 5. prosince 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

74 Kopie dopisu F. Rungeho A.-M. Hořnerové, 13. prosince 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 53, inv. č. 1403.

Franz se Rungemu ozval teprve na konci prosince 1944 a své odmlčení vysvětloval prozaicky: „Am 24. v. M. rückte ich nach Südtirol zu den Standschützen ein. Das ist die hiesige Form der Volkssturms; zum Unterschied von übrigen Reich wird hier der Volkssturm nicht zum Wochenende ausgebildet, sondern in vierwöchigen Lehrgängen, und wir sind dabei uniformiert und leben ganz militärisch. Ich habe nun diese Ausbildung hinter mir, bin am 22. d. M. im Viehwagen, ausgehungert, durchfrozen heimgekehrt.“ Korekturu, kterou k dopisu přikládal, tudíž mohl provést teprve po svém návratu do Innsbrucku, kde nalezl Rungeho zásilku z předchozího měsíce.⁷⁵

Z Menghinova i Franzova pohledu mohla být kniha nyní vytištěna. Měla vyjít bez mapy, jež do ní měla být dodána později, jak navrhol Runge v říjnu 1944. Runge ostatně v dopise Menghinovi na počátku roku 1945 opět optimisticky podotýkal: „Die Arbeit kommt jetzt zum Reindruck; so daß in etwa zwei Monaten mit ihrem Erscheinen gerechnet werden kann.“⁷⁶ Zamlčel však, že si od vydavatelství vyžádal provedení další (v pořadí již čtvrté!) korektury, které si ovšem vyhradil již jen pro sebe. Opět byla na vině česká, resp. německá toponyma, jak sděloval vydavatelství: „Leider hat eine genaue Überprüfung verschiedener Einzelheiten zur Feststellung einer Anzahl von Fehlern geführt, die in der Hauptsache durch gewisse Unklarheiten bei der Übertragung der Ortsnamenschreibung in die heute gültigen deutschen Formen entstanden sind.“⁷⁷ Vydavatelství novou korekturu dodalo ještě během ledna 1945,⁷⁸ Runge ji ale vracel nazpět teprve za dva měsíce.⁷⁹

Nyní šlo vsutku o souboj s časem, neboť válečné události v Evropě vrcholily a bylo zřejmé, že brzy naplno zasáhnou také Liberec. Na konci března 1945 byly jedinou překážkou tisku knihy již jen provozní možnosti tiskárny.⁸⁰ Dne 12. dubna 1945 vydavatel Franz Kraus odeslal Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu vyúčtování tisku knihy, za nějž bylo nutné doplatit 1052 říšských marek.⁸¹ Přesně týden poté, 19. dubna 1945, Franz Runge vyhotovil dva interní úřední záznamy. V prvním uvedl, že v telefonickém rozhovoru s vydavatelem se definitivně dohodl na vytištění Vajnerovy knihy bez map, které do ní měly být dodány později. V druhém konstatoval, že podklady pro tisk map byly uloženy do úkrytu jako balík č. 75.⁸² Dne 30. dubna 1945 Elisabeth Hornová, zaměstnankyně Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, poznamenala na vyúčtování zaslané před osmnácti dny vydavatelem Krausem: „Bezahlung noch nicht möglich, da das Werk noch nicht fertiggestellt ist.“⁸³ A když byl na začátku června 1945 sestaven soupis výtisků publikací, které se po skončení války nacházely ve skladu Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu, z ediční řady *Pravěké oddělení* v něm figurovaly pouze předválečné svazky 1–8.⁸⁴ Vajnerova kniha, kromě mapy připravená po více než pěti a půl letech k tisku, se svého vydání nedočkala...

K pověření Hošnerové redakčními pracemi v *Sudetě* viz koncept pověření, 28. října 1943 (s Rungeho souhlasem z 8. listopadu 1943); tamtéž.

75 Dopis L. Franze F. Rungemu, 27. prosince 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

76 Kopie dopisu F. Rungeho O. Menghinovi, 5. ledna 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428. Viz též kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 5. ledna 1945; tamtéž.

77 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 8. ledna 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

78 Dopis F. Krause F. Rungemu, 20. ledna 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

79 Kopie dopisu F. Rungeho F. Krausovi, 26. března 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

80 Úřední záznam, 31. března 1945 (Veröffentlichungen der Anstalt – Stand vom 31. 3. 1945); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 17, inv. č. 1024 (s poznámkami „Bis auf die Karte zum Reindruck fertig.“ a „Erscheinen hängt nur noch von den technischen Möglichkeiten ab.“ u položky č. 15 – Vajner, Hans: Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Raumes von Gross-Prag).

81 Dopis F. Krause F. Rungemu, 12. dubna 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

82 Interní záznamy, 19. dubna 1945 (originál a kopie); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

83 Interní záznam (E. Hornová) z 30. dubna 1945 na dopisu F. Krause F. Rungemu z 12. dubna 1945; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

84 Verzeichnis des Lagers eigener und fremder Veröffentlichungen. Stand vom 5. 6. 1945 (F. Runge); MÚA AV ČR, fond SALV, karton 17, inv. č. 1032.

ZÁVĚREM...

Disertační práce Hanse Vajnera byla pražskou archeologií doposud zcela opomíjena, ostatně nepronikla ani do nejobsáhlejšího výkladu o jejích dějinách (*Sklenář 2005*, zvl. 55–57, 61–62). Přinejmenším Jan Filip, autor první poválečné syntézy pravěku Prahy (*Filip 1949*) přitom o ní zcela jistě věděl, jakkoliv ji ve své knize vůbec nezmínil (srv. *Filip 1949*, 156–157). Hans Vajner mu totiž v úvodu své práce jmenovitě poděkoval (*Vajner 1938*, 6).

Jakkoliv obsah Vajnerovy disertace, která vznikla před více než osmdesáti lety, je dnes již samozřejmě překonaný, přesto si podle mého soudu zaslouhuje pozornost. Jejím jádrem je totiž první systematicky strukturovaný soupis archeologických nalezišť z území Prahy, z hlediska úplnosti (pochopitelně vzhledem k datu vzniku) překonaný teprve (nepublikovaným) soupisem Zdeňka Farkače z poloviny sedmdesátých let 20. století (*Farkač 1976*) a poslední (publikovanou) syntézou pravěku Prahy (*Lutovský – Smejtek a kol. 2005*). Žádná z předchozích ani následných syntéz pravěku Prahy totiž nepřinášela kompletní soupisy nalezišť, nanejvýše jen dílčí či souhrnná kartografická zpracování, avšak bez přesných výčtů lokalit či odkazů na prameny (srv. např. *Štorch 1921*, obr. 70 – mapa nalezišť na území Prahy; *Stocký 1925*, tab. V – mapa s nalezišti z mladší doby kamenné; *týž 1931*, tab. VI – mapa s nalezišti z doby bronzové; *Filip 1949*, obr. 3, 59, 98, 109; *Fridrichová – Fridrich – Havel – Kovářik 1995*, mapa IV–XIV). Ocenit lze bezesporu také Vajnerovu snahu o lokalizaci jednotlivých nalezišť, kdy za tímto účelem neváhal spolupracovat s úředními institucemi. Ostatně připomeňme, co právě o mapě archeologických nalezišť poznamenal v září 1939 Leonhard Franz: „*Die Tschechen, die keine solche Karte haben, wollten sie für ihren vorjährigen Sokolkongreß, aber wir haben sie ihnen nicht gegeben.*“ Zároveň ovšem nelze pominout, že Vajnerův soupis nalezišť představuje v podstatě především (pečlivou) kompilaci údajů z literatury, tj. se všemi omyly a nepřesnostmi v datování jednotlivých souborů i jejich lokalizaci (snad jen s výjimkou nálezů uložených v obou tehdejších univerzitních sbírkách), které je možné odstranit pouze detailní kritikou pramenů (srv. pro dobu laténskou *Hlava 2017a*, 251–257). Je ale vhodné zdůraznit, že Vajner v tomto směru rozhodně nepostupoval nekriticky a rozpory, na něž narazil v různých pracích, se snažil vyřešit (*Vajner 1938*, 4–5).

Lze jen litovat, že Vajnerova disertace nakonec nebyla zveřejněna. Příběh o její (neúspěšné) přípravě do tisku přitom představuje zajímavou sondu do dějin archeologie v Říšské župě Sudety a ukazuje nejen mechanismy spolupráce mezi jednotlivými institucemi, resp. osobami při vydávání publikací, ale také problémy, s nimiž se musely v tomto směru vyrovnat ve válečných letech 1939–1945. Obzvláště z korespondence z přelomu let 1944–1945 v řadě případů vyplývá atmosféra poslední válečné zimy a obav z budoucnosti. Připomeňme, že Leonhard Franz zažil v závěru roku 1944 zhruba měsíční výcvik v tyrolském *Volkssturmu*, avšak jeho korespondence s Franzem Rungem z této doby zachycuje také jiné události. V závěru listopadu 1944 Runge v dopise svému příteli mimo jiné uváděl: „*Das nun auch das schöne Innsbruck immer wieder als Ziel feindlicher Terrorangriffe erwählt wird, wird allgemein besonders bedauert. Wir können nur wünschen, daß wir bald in die Lage kommen, unseren Feinden diese Art der Kriegsführung entschieden zu verleiden.*“⁸⁵ A Franz mu před koncem roku 1944 odpovídal: „*Meine Innsbrucker Wohnung und die Universität stehen zwar noch, aber vielleicht nicht mehr lange. Innsbruck hat in letzter Zeit besonders starke Angriffe über sich ergehen lassen müssen, den stärksten am 16. d. M., von der Stadt steht nur mehr die Hälfte; noch ein paar Angriffe und Innsbruck ist gewesen.*“⁸⁶

Poslední krátkou poznámku zaslouží téma, které při přípravě Vajnerovy disertace do tisku vyvstalo jako (potenciální) překážka – (údajná) česká národnost autora, kterou však (prozatím?) nelze potvrdit z věrohodných primárních pramenů. Nešlo o ojedinělý případ, neboť obdobnou záležitost představovaly rukopisy článků českých autorů pro novou řadu časopisu *Sudeta*. A v této souvislosti je jistě vhodné zaznamenat, že politické vedení Říšské župy Sudety (Richard Donnevert) zastávalo ve vztahu k zveřejnění textů českých autorů zprvu (v létě 1940) striktně odmítavý postoj, zatímco Hermann Schroller články českých autorů naopak neodmítal a se svým názorem se v závěru roku 1940 dokázal prosadit.

85 Kopie dopisu F. Rungeho L. Franzovi, 25. listopadu 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

86 Dopis L. Franze F. Rungemu, 27. prosince 1944; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428.

PŘÍLOHA

Dodatek Leonharda Franze k rukopisu Hanse Vajnera (MÚA AV ČR, fond SALV, karton 57, inv. č. 1428)

Vorgeschichtliches und geschichtliches Prag.

Von Leonhard Franz.

Es ist selbstverständlich, dass unsere Kenntnis der vor- und frühgeschichtlichen Besiedlung einer seit Jahrhunderten bis in die Gegenwart bestehenden Stadt durch das Ungleichmässige der Funderfassung beeinträchtigt wird. Das gilt auch für Prag, wo die Fundermittlung in den Randgebieten leichter ist als in den seit dem Mittelalter bebauten Teilen der Stadt. Hätte man sich schon vom Mittelalter an mit vorgeschichtlichen Funden beschäftigt und ihnen bei Bodenbewegungen Aufmerksamkeit geschenkt, so zeigt heute die vorgeschichtliche Fundkarte Prags wahrscheinlich auch für die altbebauten Teile der Stadt mehr Eintragungen.

Es ist aber möglich, dass trotzdem das Wesentliche im kartographischen Bilde der vor- und frühgeschichtlichen Besiedlung des heutigen Gross-Prag bestehen bliebe. Als wesentlich erscheint, dass die stärkste Besiedlung nicht im Bereiche der mittelalterlichen Niederlassungen lag, sondern ausserhalb. Das erklärt sich aus den verschiedenen Voraussetzungen vorgeschichtlicher und mittelalterlicher Platzwahl.

Das vor- und frühgeschichtliche Prag ist auf den Dewitzer Höhen gelegen gewesen. Dorthin hat den Menschen offenbar der fruchtbare Boden gelockt, der für Ackerzwecke gut geeignet ist. Die Steppenheidevegetation dort ging nach Westen, gegen den Weissen Berg zu, in Wald über, der, wie die Rodungsnamen beweisen, erst im Mittelalter urbar gemacht worden ist.

Zu den für die Feldwirtschaft günstigen Verhältnissen kam eine verkehrsgeographisch vorteilhafte Lage. Verkehr, der die Moldauhöhen entlangging, musste, wenn er nicht den längeren und der Steilstrecken wegen stellenweise unbequemen Weg am Flusstal nehmen, sondern, die grosse Moldauschleife abschneiden sollte, über die Dewitzer Höhen. Daraus erklärt sich, dass diese Höhen just in der Sehne der Moldauschleife so dicht und dauernd besiedelt gewesen sind.

Diesem vorgeschichtlichen Besiedlungszentrum liegt ein zweites Gebiet mit starker Besiedlung gegenüber, auf den Liebener Höhen. Wie durch den Lauf der Moldau südlich und nördlich der grossen Schleife und durch die Besiedlung auf den Dewitzer Höhen eine Süd-Nordachse vorgeschichtlichen Verkehrs angedeutet zu sein scheint, so mag durch die starke Besiedlung einerseits der Dewitzer, andererseits der Liebener Höhen eine Ost-Westachse gekennzeichnet sein, ein Fernweg etwa von der Elbe her, der westlich der Moldau entlang des Scharkatal am Schlaner Berg vorbei zur Eger führte.

Gegenüber der vorgeschichtlichen Besiedlung der Dewitzer und der Liebener Höhen tritt die auf dem Boden der vier historischen Kerne des heutigen Prag (Kleinseite, Altstadt, Neustadt, Wischehrad) ermittelte nach Dichte und Fundzahl zurück. Im Bereiche der Altstadt kann sich das vielleicht durch die niedrigere Lage am flachen Gleithang erklären lassen. Dieser Bereich war den Überschwemmungen der Moldau ausgesetzt. Dort findet man sogar die romanischen Fundamentreste unter Hochwasserschlamm, das ist z.B. wiederum 1941 bei den Grabungen im Agneskloster festgestellt worden. Allerdings hat auch der hochgelegene, also Überschwemmungen entrückte Burgberg bisher keine vormittelalterlichen Funde in unmittelbarer Nähe der Burg ergeben, bis auf einen bronzezeitlichen beim erzbischöflichen Palais.

Wenn man das heutige Gross-Prag als Einheit betrachtet, kann man sagen, dass auf seinem Boden Kontinuität der Besiedlung besteht. So viele Völker sich im Laufe der Jahrtausende in Böhmen niedergelassen haben, stets hat sie dabei auch der Raum der gegenwärtigen Großstadt angezogen. Mitunter haben sogar dieselben Geviertmeter Erde in verschiedenen Zeiten Menschen getragen; so schliesst sich knapp nordöstlich am Friedhofe beim Bahnhof Bubentš an eine jungsteinzeitliche Fundstelle unmittelbar eine bronzezeitliche an. Das historische Prag ist aber nicht dort entstanden, wo das vorgeschichtliche Ur-Prag war, auf den Dewitzer oder den Liebener Höhen, sondern hat eine engräumige Verlagerung nach dem Süden der grossen Moldauschleife vollzogen.

Es ist nicht zutreffend, wenn mit Bezug auf das historische Prag von seiner günstigen Lage gesprochen wird. Die Lage Prags, die schon Goethe in seiner Besprechung der Monatsschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen eine „auffallend-sonderbare“ genannt hat, ist sogar eine ungünstige, sowohl geographisch, denn Prag liegt im böhmischen Kessel exzentrisch, als auch topographisch, wie die steilen, vielfach gewundenen Strassen der Stadt und die vielen Flussüberbrückungen noch heute beweisen. Man kann also nicht behaupten, dass für das Entstehen der historischen Stadt günstige Lage verantwortlich sei, es müssen vielmehr andere, besondere Ursachen gewesen sein.

Der Zellkern der Stadt war sicherlich die frühmittelalterliche Burg. Für die Wahl der Burgstelle sind aber nicht verkehrsgeographische Gründe entscheidend gewesen, noch weniger bäuerlich-wirtschaftliche, sondern nur Rücksichten auf die Verteidigung. Für diese war der Burgberg mit seinen zur Zeit der ersten Burganlage besonders steilen Flanken, die ein natürliches Annäherungshindernis bildeten, sehr geeignet; noch die Burgmauer des 12. Jahrhunderts ist auf der Südseite unmittelbar auf den Hang gesetzt worden.

Im Schutze der Burg entwickelte sich die „kleine Stadt“ (Kleinseite), die an Bedeutung gegenüber der „grösseren Stadt“ auf dem anderen Moldauufer allerdings zurückstand. Moldauaufwärts entstand auf Uferfelsen die „obere Burg“ (Wischehrad), im 11. Jahrhundert eine Art Konkurrenzunternehmen gegen die Prager Burg.

Die Burg von Prag ist nicht zu vergleichen mit vor- oder frühgeschichtlichen Volksburgen, sondern sie war ein Herrnsitz. Da sie der Kern der historischen Stadt ist, muss diese als Fürstenschöpfung betrachtet werden, so sehr auch das bürgerliche Element, darunter sehr bald und kräftig ein deutsches, am weiteren Aufblühen Anteil hatte.

Was mag die Burggründer veranlasst haben, sich gerade dort an die Moldau zu setzen und nicht etwa nach Melnik, das so wie Leitmeritz eine ausgezeichnete Übergangslage hat, oder das ältere, stromabwärts von Prag gelegene Levý Hradec auszubauen? Das hängt wohl mit der im 9. Jahrhundert einsetzenden slawischen Innenkolonisation zusammen.

Das slawische Altsiedelland in Böhmen erstreckte sich nördlich von Prag. Dort stiess die slawische Kolonisation bald auf die ertragsarmen Berggebiete am Rande des böhmischen Kessels. Die durch die steigende Volkszahl notwendige Erweiterung des Siedelraumes konnte also nur südwärts erfolgen, die slawische Innenkolonisation wandte sich daher moldauaufwärts. Dabei riss die Führung der Stamm der Tschechen an sich, der die ausdehnungsunfähigen anderen Slawenstämme überflügelte, weil die Tschechen als Rodungsleute Gewicht bekamen, während beispielsweise die Sorben in Mitteldeutschland nicht gerodet, sondern sich mit den Flussauen begnügt haben; ihre Wirtschaft und damit ihr Wohlstand blieb ein bescheidener und sie haben es auch zu keiner politischen Bedeutung gebracht.

Die Randlage Prags zum slawischen Altsiedelland in Böhmen erklärt sich also daraus, dass die Stadt nicht etwa als Verkehrsiedelung entstanden ist, sondern dass die Pschemisliden an diesem Punkte als an der Nahtstelle zwischen Neurodungsraum und Altsiedelland eine Burg angelegt haben. Grosse Parallelen zu dem Zusammenhang zwischen Kolonisation und Stadtwerdung erbieten Wien und Berlin; Wien ist erst etwas geworden, als sich das Schwergewicht des bairischen Stammes nach Osten verlagerte, und auch Berlin ist Großstadt nur durch die Kolonisation Ostdeutschlands geworden.

Das Prag der Pschemislidenzeit ist nicht auf demselben Platze entstanden, auf dem das vorgeschichtliche Prag gestanden ist, erst bei ihrer späteren Ausdehnung hat die Stadt den vorgeschichtlich bewohnten Boden von Dewitz und Lieben wieder überwachsen. Es ist also in Wirklichkeit keine Kontinuität der Besiedelung vorhanden, sondern eine topographische Verschiebung der Siedelräume.

Ein solches Nebeneinander der Niederlassungen verschiedener Zeiten ist auch sonst beobachtbar. Um die ausgedehnte Verbreitung dieser Erscheinung zu belegen, seien drei Beispiele genannt, Leipzig, Heidelberg und Bregenz. In Leipzig liegen die vor- und frühgeschichtlichen Fundplätze ausserhalb der historischen Altstadt. Die frühmittelalterliche Burg stand am Zusammenfluss von Pleisse und Parthe, die Stadt des 12. Jahrhunderts entwickelte sich nicht an dieser Stelle, sondern in der Nachbarschaft. In Heidelberg ist die Römerniederlassung westlich vom alten Heidelberg auf dem anderen Neckarufer gewesen, die alamannischen Siedlungen decken sich nicht mit der Römerstadt und wiederum an anderer Stelle erhebt sich die Burg, in deren Anschluss die Altstadt entstanden ist. In Bregenz war die Römersiedlung auf dem Oelrain gelegen, die Alamannensiedlung im sog. Dorf, die frühmittelalterliche Stadt daneben in der heutigen Oberstadt.

Auch das historische Prag hat eine solche engräumige Verlagerung gegenüber einen Vorgängern durchgemacht. Es hat diese an politischer und wirtschaftlicher Bedeutung weit überflügelt. Man wird den Anstoss dazu zum Teile sicherlich dem deutschen, vielleicht auch dem wikingischen Handel zuschreiben dürfen.

LITERATURA

Anonymus 1939a: Neuer Nachwuchs. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 15, 166.

Anonymus 1939b: Gauarbeitsgemeinschaft für Vorgeschichte der NSDAP. im Sudetengau gegründet. Germanen-Erbe 4, 287–288.

Blažek, J. 2003: Z dějin Archeologického ústavu za okupace. Archeologické rozhledy 55, 582–601.

Beninger, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Vorgeschichtliche Abteilung – Heft 8. Reichenberg – Leipzig.

Beninger, E. – Freising, H. 1933: Die germanischen Bodenfunde in Mähren. Vorgeschichtliche Abteilung – Heft 4. Reichenberg.

Blažek, J. 2006: První profesura pravěké archeologie na Německé universitě v Praze. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 14. Tomáši Velímskému k šedesátinám. Most, 231–238.

Dieck, A. 1938: Die in Bearbeitung befindlichen vorgeschichtlichen Doktorarbeiten an deutschen Hochschulen. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 14, 53–54.

Farkač, Z. 1976: Soupis archeologických lokalit Velké Prahy. Nepublikovaný rukopis uložený v Oddělení archeologických sbírek Muzea města Prahy.

Filip, J. 1949: Praha pravěká. Praha.

- Fridrichová, M. – Fridrich, J. – Havel, J. – Kovářik, J. 1995:* Praha v pravěku. *Archaeologica Pragensia – Supplementum* 2. Praha.
- Gebel, R. 2018:* „Domů do říše“. Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945). Praha.
- Hlava, M. 2017a:* Laténská pohřebiště v Praze. Nálezy do roku 1981. *Archaeologica Pragensia – Supplementum* 4. Praha.
- Hlava, M. 2017b:* Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 17–45.
- Hlava, M. 2017c:* Zánik Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 443–462.
- Hlava, M. 2018:* Konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 7–30.
- Hlava, M. 2019a:* Zlatý věk uničovské archeologie. Mizzi Manethová a muzeum v Uničově. *Archaeologica Olomucensia – Tomus IV.* Olomouc.
- Hlava, M. 2019b:* Od Lothara Zotze ke Karlu Dinklagemu. Z dějin Německé Karlovy univerzity (1939–1945). *Archeologie ve středních Čechách* 23, 73–88.
- Kollmann, J. 1937:* Zu den Maskenfibern der Frühlatènezeit. *Sudeta* 13, 33–57.
- Konrád, O. 2008:* Die Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung 1940–1945: „Wissenschaftliche Gründlichkeit und völkische Verpflichtung“. In: S. Albrecht – J. Malíř – R. Melville (Hrsg.), *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetländer. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum – Band 114.* München, 71–95.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005:* Pravěká Praha. Praha.
- Míšková, A. 2002:* Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945. Praha.
- Preidel, H. 1926:* Germanen in Böhmen im Spiegel der Bodenfunde. Ein Beitrag zur Frühgeschichte des Landes. *Vorgeschichtliche Abteilung – Heft 3.* Reichenberg.
- Salač, V. 2006:* Nástin dějin archeologie na univerzitách v českých zemích do druhé světové války. *Studia Mediaevalia Pragensia* 7, 131–155.
- Sklenář, K. 2005:* Praha archeologická. Historie archeologického výzkumu Prahy. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha.* Praha, 17–73.
- Sláma, J. 2012:* Pražská univerzitní archeologie a její ordináři. *Studia Mediaevalia Pragensia* 11, 9–16.
- Stiassny, E. 1932:* Zur Geschichte des kretischen Frauenrockes. Nепublikovaná disertační práce uložená v Národní knihovně České republiky v Praze (sign. Diss D553).
- Stocký, A. 1925:* Praha pravěká I. Zvláštní otisk ze Zpráv Památkového sboru hl. města Prahy 1924. Praha.
- Stocký, A. 1931:* Praha pravěká II. Zvláštní otisk ze Zpráv Památkového sboru hl. města Prahy 1931. Praha.
- Streit, C. 1935:* Unbewegliche Körperzier in vorgeschichtlicher Zeit. *Anthropos* 30, 107–134, 463–482, 681–706.
- Štorch, E. 1921:* Praha v době předhistorické. Pravěký člověk a jeho kultura. Praha.
- Vajner, H. 1938:* Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Prager Bodens. Nепublikovaná disertační práce uložená v Národní knihovně České republiky v Praze (sign. Diss D854).
- Výborná, M. – Havránek, J. – Kučera, K. 1965:* Disertace pražské university II. 1882–1945. Německá universita. Sbirka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 3. Praha.
- Zimmermann, V. 2001:* Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945). Praha.

Die Dissertation von Hans Vajner aus dem Jahr 1938 über die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung Prags

Die Dissertation von Hans Vajner befasste sich mit der vor- und frühgeschichtlichen Besiedlung Prags und wurde 1938 an der Deutschen Universität in Prag abgeschlossen (*Vajner 1938*); verteidigt wurde sie wahrscheinlich erst im Sommer 1939. In der tschechischen Nachkriegsliteratur zur Prager Archäologie fand sie keinen Widerhall.

Das Manuskript von Vajners Dissertation hat 95 Seiten und seinen Kern bildet die sorgfältige, chronologisch gegliederte Liste der bekannten archäologischen Fundstellen aus Prag innerhalb der Grenzen von 1922. Die Auflistung endet mit der Völkerwanderungszeit, d. h. die frühmittelalterlichen Fundstellen sind nicht einbezogen. Den wichtigen Bestandteil der Arbeit bildet die großformatige Karte der lokalisierten archäologischen Fundstellen, die in der Textauflistung erfasst sind. Deren Grundlage ist die historische Karte von Prag aus dem Jahr 1937 im Maßstab 1:25.000 mit den Ortsnamen ausschließlich in der tschechischen Sprache. Sie ist in

zwölf Teile geschnitten, die zum Zweck der besseren Manipulation auf eine feste Unterlage aufgeklebt wurden. Die Karte ist mit einer Oleate bedeckt, auf dem 439 Fundorte eingezeichnet sind, die nach dem Fundstellentyp und der chronologischen Einordnung durch Marken und Farben unterschieden werden. Die umfangreiche Fundstellenliste wird durch die ziemlich kurze Auswertung ergänzt, in der der Autor versucht hat, die Veränderungen in der Siedlungsstrategie während des verfolgten Teils der Vorgeschichte anhand der statistischen und geographischen Auswertung der gesammelten Daten zu ermitteln.

Vajners Dissertation wurde ab Sommer 1939 zur Veröffentlichung vorbereitet. Sie sollte als neunter Band der Reihe *Vorgeschichtliche Abteilung* erscheinen, die von der neugegründeten Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volksforschung im Reichsgau Sudetenland herausgegeben wurde. Im Frühjahr 1945, nach fast sechsjähriger Arbeit und der Durchführung der Korrekturen wurde das Manuskript (einschließlich des von Leonhard Franz verfassten Nachtrags; Příloha) für den Druck vorbereitet, der jedoch nicht mehr stattfand. Die Geschichte dieser (erfolglosen) Druckvorbereitung stellt einen interessanten Einblick in die Geschichte der Archäologie im Reichsgau Sudetenland dar und zeigt nicht nur die Mechanismen der Zusammenarbeit zwischen den Institutionen, bzw. Personen bei der Herausgabe von Publikationen, sondern auch die Probleme, mit denen sie sich in dieser Hinsicht in den Kriegsjahren 1939–1945 auseinandersetzen mussten.

Obwohl der Text von Vajners Dissertation, die vor mehr als achtzig Jahren entstand, heute natürlich überholt ist, verdient er dennoch Aufmerksamkeit. Den Kern der Arbeit bildet doch die erste systematisch gegliederte Liste der archäologischen Fundstellen aus dem Gebiet Prags, das im Hinblick auf die Vollständigkeit (offensichtlich aufgrund des Entstehungsdatums) erst von der (unveröffentlichten) Auflistung von Zdeněk Farkač aus der Mitte der 1970er Jahre (*Farkač 1976*) und von der letzten (veröffentlichten) Synthese der Prager Vorgeschichte (*Lutovský – Smejtek a kol. 2005*) übertroffen wurde. Wir können auch Vajners Bemühungen um die Lokalisierung der einzelnen Fundstellen einschätzen, weil er nicht zögerte, zu diesem Zweck mit den verschiedenen Institutionen zusammenzuarbeiten. Gleichzeitig kann man nicht zu übersehen, dass es sich bei Vajners Fundstellenliste im Grunde vor allem um die (sorgfältige) Zusammenstellung von Daten aus der Literatur handelt, d. h. mit allen Fehlern und Ungenauigkeiten bei der Datierung der einzelnen Funde und deren Lokalisierung (vielleicht mit der Ausnahme der in den beiden damaligen Universitätsmuseen aufbewahrten Funde), die nur durch die eingehende Quellenkritik beseitigt werden können (vgl. für die Latènezeit *Hlava 2017a*, 251–257). Hervorzuheben ist jedoch, dass Vajner durchaus nicht unkritisch in dieser Hinsicht vorgegangen ist und die Widersprüche, auf die er in den verschiedenen Arbeiten gestoßen ist, versuchte er zu beseitigen.

Deutsch von *Jana Kličová* und *Miloš Hlava*